

- МСЗвГ – Корзонюк М. Матеріали до словника західноволинських говорів.// Українська діалектна лексика. – К., 1987. – С. 62 – 267.
- Онишкевич 1984 – Онишкевич М. Словник бойківських говірок. К., 1984. – Т. 1 – 2.
- ОКОстр. 1598 – Отпись Клирика острожского Іпатію Потеею 1598р.// Русская историческая библиотека. – Т. XIX. – Спб, 1903.
- Радивиловский 1676 – Огородок Маріи Бѣцы розмаитыми цвѣтами словесъ на праздники Гдѣскіа, Богородичны и проч. стѣхъ ... року 1676. - Ст.-др. ЦНБ НАН України. Ш. Кир. 692.
- Синон. XVII – Синон. XVII – “Лексис” Лаврентія Зизанія 1596 р. – “Синоніма славеноросская”/ за ред. В. Німчука. – К., 1964.
- СЛ XVII – Списаніе противъ люторовъ, поч. XVII ст.// Русская историческая библиотека. – Т. XIX. – Спб, 1903.
- ССУМ XIV – XV – Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. – К., 1977. – Т. 1 – 2.
- Тимченко 2002 – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст.: У 2 кн. / за ред. В. Німчука – К.; Нью-Йорк, 2002. – Кн. 1 – 2.
- Arkt – Arct M. Słownik staropolsky. – Warszawa, s.a.
- Brükner 1957 – Brükner 1957 – Brükner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków, 1957.
- MSZP XIV – XVIII – Mały słownik zaginionej polszczyzny. – Kraków, 2003.
- NSJP 2003 – Nowy słownik języka polskiego /za red. Elżbiety Sobol. – Warszawa, 2003.
- SDUP – Studia nad dialektologią ukraińską i polską. – Kraków, 1975.

А.М. Крокіс, асп.

СИНТАКСИЧНІ ПАРАМЕТРИ ГРЕКОМОВНИХ РЕЛІГІЙНИХ ТЕКСТІВ

У статті розглядаються типи семантико-синтаксичних відношень у текстах релігійного змісту. На матеріалі грекомовних проповідей І.Златовуста автор робить спробу з'ясувати функціонально-стилістичне значення окремих видів складних речень.

In the article the author makes an attempt to examine functional meaning of different kinds of complex sentences and the types of semantic stylistic relations in the religious texts by the material of J.Chrysostom's Greek homilies.

Функціональна стилістика запропонувала такий підхід у дослідженні мовлення, що передбачає врахування цілей і завдань комунікації, а також виявлення взаємозв'язку мови і мислення через закономірності відбору й організації мовних засобів у текстах певного призначення. На сучасному етапі добре вивченими є функціональні параметри художнього, наукового, публіцистичного, офіційно-ділового, розмовного стилів і значно менше – релігійного¹. Вважаємо, що для повноти теорії функціональних різновидів літературної мови, розв'язання питань взаємозв'язку мови і мислення, мови і суспільства, ролі екстра- та інтралінгвістичних чинників у творенні тексту, дослідження функціональної специфіки релігійного мовлення є необхідним.

Польськими, російськими, українськими мовознавцями були розглянуті окремі жанри релігійного стилю, їх конститутивні ознаки, композиція, тематика²; окреслено лексичні, деякі морфологічні та синтаксичні особливості релігійних текстів на матеріалі відповідних мов³, робилися спроби визначення структури стилю⁴. Проте навіть саме питання існування релігійного стилю як окремого функціонального різновиду досі залишається дискусійним⁵. І якщо, взявши за основу виділення функціональних стилів теорію базових екстралінгвістичних факторів, М.М.Кожина на теоретико-філософському рівні довела правомірність виділення релігійного стилю як такого функціонального різновиду мовлення, що обслуговує спілкування окремої сфери суспільної діяльності і є відображенням окремої форми суспільної свідомості⁶, то на рівні мовного матеріалу, практичних досліджень текстів релігійного змісту в розрізі функціональної стилістики це питання ще не отримало вичерпної аргументації.

Матеріал давньогрецької мови є сприятливим ґрунтом для підтвердження чи спростування теорії функціональної стратифікації мови, оскільки давньогрецька мова, з одного боку, мала довгу історію розвитку, в ході якої склалися певні жанри, канони, лінгвістичні стандарти мовлення, забезпечувала комунікацію у різних сферах суспільної діяльності, з іншого боку, її носії ще не виробили усвідомленого підходу до вибору мовних засобів залежно від сфери спілкування, мислили стилістичні варіації більше як вимоги жанру⁷.

У даній статті ми розглянемо синтаксичні особливості грекомовних текстів релігійного змісту як засобу втілення позамовних чинників комунікації. За теоретичну базу дослідження

взято положення синтаксичної стилістики про здатність синтаксичних одиниць виступати у якості функціонально-стилістичних засобів, „типових для тієї чи іншої сфери функціонування мови, що беруть участь у створенні певної стилістико-мовленнєвої організації”⁸, а також гіпотезу семантико-синтаксичної домінанти функціонального стилю С.Я.Єрмоленка⁹.

Дослідники релігійного стилю сучасних мов основними комунікативними функціями проповіді називають інформаційну, дидактичну та персвазійну (переконання, емоційний вплив)¹⁰. На нашу думку, необхідність інформативного навантаження проповіді залежить від її виду (тлумачна, катехитична, святкова) і розвинулася з часом – для порівняння, проповіді Христа і перших учнів не містили фактичної інформації, яка не стосувалася Писання і не була його підтвердженням (Мт.5:1-7:27; Дії 2:14-40, 17:22-31), тому функціональним призначенням проповіді ми вважаємо повчання і переконання з метою релігійного впливу.

Семантика предикатів яскраво відображає комунікативну ситуацію: переважають слова і вирази зі значенням говорити (λέγω, διαλέγω, παρακαλέω, προσκαλέω, φάσκω), слухати (ακούω, δέχομαι τους λόγους), навчати / навчатися (διδάσκω, παιδεύω, μανθάνω), думати / знати (οίδα, εννοέω, νομίζω, δοκέω), бачити (βλέπω, σκοπέω, οράω). Виходячи зі сполучуваності дієслів груп dicendi, sentiendi et putandi можна було б припустити, що у тексті провідну роль відіграють конструкції із з’ясувальною семантикою. Проте квантитативно-семантичний аналіз типів складних речень у проповідях І.Златовуста („Бесіди на книгу Буття”) виявляє такі частки вживаності семантико-синтаксичних відношень:

1. Протиставні (сполучники μή / ου + αλλά, μέν + δε, ει + πολλω μαλλον) - 17,6%. Речення із протиставними семантико-синтаксичними відношеннями, з одного боку, зумовлені полемічністю тексту¹¹ [7:31], націленістю на аргументацію якоїсь позиції (Οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ τοῦτο γέγνηται, ἀλλὰ καὶ τοῦτο σοφῶς καὶ κατὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν - *Не просто так і не необдумано це сталося, але і це у мудрості й через величезну Його любов до людини*), з іншого боку, створюють ширші можливості емоційного впливу завдяки прихованій антитезі правильне / неправильне (Μηδέϊς τοίνυν γινέσθω κατηφής, μηδέϊς στυγνός φαίνεσθω, ἀλλὰ σικρτάτω, καὶ χαίρετω – *Ніхто, отже, нехай не буде сумтним, ніхто нехай не показує себе опечаленим, але хай тішитися і радіє*).

2. Способу дії, у тому числі порівняльні (сполучники καθάπερ, ὡσπερ, ὡσανει, καθως, ως; πώς, ὅπως, πόθεν; ως – οὕτως, καθάπερ – οὕτως, ὡσπερ – οὕτως, ὅσω – τοσοῦτω) - 17,6%. Підрядні речення із порівняльною семантикою мають на меті через добре знані речі пояснити незнане чи незрозуміле (Καὶ καθάπερ τὸ σῶμα τοῦτο καθ' ἐκάστην ἡμέραν δεῖται τῆς σωματικῆς τροφῆς, ὥστε μὴ εἰς πολλὴν ἀσθένειαν ἐμπεδὸν ἀνενέργητον κείσθαι· οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχὴ χρῆζει τῆς πνευματικῆς τροφῆς καὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας, ὥστε ... ἀχείρωτον λοιπὸν καταστῆναι ταῖς ἐπιβουλαῖς τοῦ πονηροῦ - *І як це [фізичне] тіло щодня має потребу в фізичній їжі, щоб до значного ослаблення не дійти і не стати непрацездатним, так само і душа потребує духовної їжі і найкращого догляду, щоб ... зрештою непереможною виявитися перед хитроцями лукавого*), таким чином реалізується дидактична ціль проповіді. Обставинна семантика способу дії також підпорядковується завданню тлумачення, поясненню, яким чином щось відбулося чи відбувається, інколи наближаючись до з'ясувальної (Εἶδες, ἀγαπητέ, πῶς ἐκ προομιῶν ἐξ ἀδηφαγίας ὁ θάνατος τὴν εἰσοδὸν ἔσχεν; - *Ти побачив, улюблений, як від початку через зажерливість смерть доступ [до людини] отримала?*).

3. З'ясувальні (сполучники – ὅτι, ως, τίς) – 11,8%. З'ясувальні речення із сполучниками ὅτι, ως найчастіше зустрічаються після verba dicendi для переказу тексту Святого Письма та введення цитат (εἶπε μετὰ τὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς δημιουργίαν, ὅτι Ἦ δὲ γῆ ἦν ἄορατ ος καὶ ἀκατασκεύαστος – *Сказав після створення неба і землі, що „земля була пуста та порожня”*), що є необхідною композиційною складовою проповіді, а також після verba putandi як свідчення гносеологічної спрямованості комунікації (τοῦτο μόνον εἶδέναι καὶ κατέχειν παρ' ἑαυτοῖς, ὅτι τῷ προστάγματι τοῦ Δεσπότου παρήχθη τὸ στερῆμα τὸν χωρισμὸν τῶν ὑδάτων ἐργαζόμενον – *Це тільки знати і міцно тримати в своїх [думках], що за наказом Господа утворилася твердь, яка розділяє води*).

4. Умовні (сполучники - εἰ, εἰάν / κάν) - 10,9%. Висока частотність умовних речень відображає установку християнської віри на вільний вибір людини через показ умови та її наслідку (Τοῦτο γάρ ἡμῖν αἴτιον πολλῶν γίνεται κακῶν, καὶ εἰ τινα ἔχομεν πλοῦτον πνευματικόν, τοῦτον κενοῖ, καὶ ἐρήμους ἡμᾶς καθίστησι τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας – *Адже це стає для нас причиною багатьох бід, і, якщо маємо якесь духовне багатство, знищує його і робить нас бідними незважаючи на земний набуток*). В інших випадках умова допомагає порівняти якісь речі, що служить аргументом розглядуваної точки

зору (Εἰ γὰρ τὰ δημιουργήματα τοιαῦτα ὄντα νικᾷ τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην, ... τί ἂν τις εἰπείν δυνηθείη περὶ αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ; - *Адже якщо творіння є такими великими і перевищують людські можливості, ... що зможе хтось сказати про самого Творця?*).

5. Причини (сполучники - διό, διὰ τοῦτο, ὅθεν, ἐπεὶ) - 10,8%. Семантика причинності цілком відповідає пояснювальним завданням дидактики, а також сприяє створенню відвертості, щирості комунікації через відкриття особистих мотивацій мовця (διὰ τοῦτο δάκρυομαι, καὶ ὀδυνῶμαι, ὅτι οὔτε τῶν πραγμάτων ἢ πείρα, οὔτε ἡ τοσαύτη τοῦ Θεοῦ ὑπόσχεσις, ... τῶν τοιοῦτων καθίστασθαι ἠδυνήθησαν - *Через це я мучусь і страждаю, що ні доказ могутності, ні така велика обітниця Божя, . . . не змогли торкнутися цих [людей]*).

6. Меті (сполучники - ἵνα, ὅπως, ὡς, ὥστε, τίνας ἐνεκεν) - 10%. При розгляді актів творіння підрядні речення мети використовуються для доведення доцільності дій Бога, пояснення Його намірів, характеру (Εἶδες πῶς καθ' ἕκαστον τῶν γινομένων δείκνυσιν ἐπαινοῦντα τὸν δημιουργόν, ἵνα μετὰ ταῦτα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, ταῦτα διδασκομένη, ἐκ τῶν δημιουργημάτων ἀνατρέχη πρὸς τὸν δημιουργήσαντα; - *Ти побачив, як щодо кожної [справи], яка відбувається, [автор] показує, що Творець хвалить [її], щоб після цього людська природа, цим навчена, від творіння вознеслася до Того, Хто створив*); при встановленні контакту з аудиторією акцентують увагу слухачів через їхню мотивацію до певних вчинків ('Αγωνισώμεθα τοῖνυν ὡς ἔτι ἐν τῷ σταδιῷ διάγομεν, ἵνα ἐν τῷ καιρῷ, καθ' ὃν δεῖ τὸν στέφανον κομίσασθαι καὶ τῶν καμάτων τὰς ἀμοιβάς, μὴ γενώμεθα τῶν κατασχυνομένων - *Отже, будемо змагатися, неначе біжимо на перегонах, щоб у час, коли потрібно отримати вінець і нагороду за працю, не бути нам посоромлених*), що є засобом впливу.

7. Часу (сполучники - ὅταν, ἠνίκα, ὅτε, ἐπεὶ, ἐπειδὴ, ἐπειδὴν, μέχρις ἂν, πρὶν ἢ) - 9,9%. Серед речень часової семантики переважають такі, що мають відтінок умови (сполучник ὅταν коли б + conj.), тому їх можна було б віднести до 4 пункту ("Ὅταν τοῖνυν μάθης, ὅτι καὶ αὐτῷ τῷ παραγαγόντι καλὰ ὤφθη τὰ γεγενημένα, ... οὐδὲν δὲ πλέον εἰς ἔπαινον καὶ ἐγκωμίου λόγον εἰσενεγκεῖν δυνήση - *Отже, коли ти дізнаєшся, що і Тому, Який змінив, добрим здалося те, що відбулось, ... нічого більшого до похвали і слова схвалення ти додати не зможеш*). Часова послідовність логічно структурує думку, допомагає стежити за нею, встановлювати зв'язок попереднього з наступним, що підтримує як дидактичну, так і персвазійну функції

(Εἶτα ἐπειδὴ ἑκάστῳ τὴν προσηγορίαν ἐπέθηκεν, ἀμφότερα εἰς τὸ αὐτὸ συναγαγὼν φησί· Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία – *Потім, після того, як кожному дав назву, зводить обидва в одне і говорить: „І був вечір, і був ранок, день перший”*).

8. Означальні (сполучники – ὅς, ὅσος, ὅσπερ, πόσος, πόσιος, τίς) - 9,2%. Широка парадигма означальних займенників у давньогрецькій мові дозволяє дати характеристику предмета за якістю, кількістю, розмірами, конкретністю вказівки на нього тощо (Σκόπει πόση τῶν ῥημάτων ἢ συγκατάβασις διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἀνθρωπίνην – *Дивись, яке велике скупчення слів через людську неміч*). Семантика таких речень часто корелює із з'ясувальною.

9. Місця (сполучники - ὅπου, ἐνθα) - 1,6%.

10. Наслідкові (сполучники - ὅστε, ὡς) - 0,7%. Семантика місця і наслідку не актуальна для даного виду комунікації.

Таким чином, спостереження над семантико-синтаксичними відношеннями у тексті проповідей І.Златоуста виявляє превалювання тих засобів, що служать дидактичній (пояснення, мотивація), персвазійній (аргументація через протиставлення, порівняння, з'ясування причинних зв'язків явищ, логічно-часову послідовність думки) цілям та цілі емоційного впливу.

¹Makuchowska M. Język religijny // Język polski. – Opole, 2001. – S.369-399; ² Wojtak M. Wyznaczniki gatunku wypowiedzi na przykładzie tekstów modlitewnych // Stylistyka VIII. – Opole, 1999. - S.105- 117; Розанова Н.Н. Коммуникативно-жанровые особенности храмовой проповеди // И.А.Бодуэн де Куртенэ: Ученый. Учитель. Личность. – Красноярск, 2000. – С.227-238; Со Ын Ён. Речевой жанр современного церковно-религиозного послания.: Автореф. дис. ...канд.филол.наук. – М. , 2000. – 15с.; ³Там само; Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови // Культура слова. – К. , 1994. – Вип.45. – С.14 – 20; Крылова О.А. Можно ли считать церковно-религиозный стиль современного русского языка разновидностью газетно-публицистического? // Стереотипность и творчество в тексте. – Пермь, 2001. – С.259-269; ⁴Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови. – К. , 2003. – С. 249; ⁵Шевченко Л.І. Лінгвістична аргументація конфесійного стилю в сучасній українській літературній мові // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – Вип.Х. – Київ, 2004. – С. 3 – 10; ⁶Кожина М.Н. К основаниям функциональной стилистики. – Пермь, 1968. – С. 174; ⁷Аристотель. Риторика. Поэтика. – М. , 2000. – С. 113 і далі; ⁸Данилевская Н.В., Трошева Т.Б. Стилистические ресурсы синтаксиса

(Синтаксическая стилистика) // Стилистический энциклопедический словарь русского языка. – М., 2003. – С. 474; ⁹Ермоленко С.Я. Семантико-синтаксическая доминанта функционального стиля // Функциональная стилистика: теория стилей и их языковая реализация. – Пермь, 1986. – С. 29 – 34; ¹⁰Sambor J. O języku współczesnych kazań polskich. Proba opisu // O języku religijnym. – Lublin, 1998. – S. 49; Крылова О.А. Можно ли считать церковно-религиозный стиль современного русского языка разновидностью газетно-публицистического? // Стереотипность и творчество в тексте. – Пермь, 2001. – С. 268; Со Ын Ён. Речевой жанр современного церковно-религиозного послания.: Автореф. дис. ...канд.филол.наук. – М., 2000. – С. 10; ¹¹Ермоленко С.Я. Семантико-синтаксическая доминанта функционального стиля // Функциональная стилистика: теория стилей и их языковая реализация. – Пермь, 1986. – С. 31.

С.М.Лутава, магістр

СЕМАНТИКА ПРОСТОРОВОСТІ У СТАРОУКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (на матеріалі Словника староукраїнської мови XIV-XV ст.)

У статті аналізується мікрополе власності як частина лексико-семантичного поля локусів староукраїнської мови XIV-XV століть.

The microfield "property" as a part of the lexica-semantic field "locus" in the Old Ukrainian language of XIV-XVth century is analysed in the article

Семантика місця, простору різноманітно виражається в мові, зокрема у лексиці, оскільки поняття простору, покладене в її основу, крім того, є ще й одним із визначальних і універсальних понять людської свідомості. Просторові поняття формуються у результаті сприйняття та осмислення особою реальної дійсності. Засвоєні людиною багатоманітні особливості довкілля, відповідно до специфіки індивідуального сенсорного сприйняття світу, прагматичної з ним взаємодії та перейняття людиною мовно-культурного колективного досвіду оточуючого суспільства, відображаються у мові, характеризують просторову лексичну семантику. Дослідження поняття простору у лінгвістиці поки що не знайшло достатнього вираження і розробки, залишається досить молодим. На основі досягнень лінгвістики, а також враховуючи дані наук, що прояснюють ознаки, специфіку назв місця і простору